

РОЗДІЛ 1 ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

УДК 291.1: 322.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2019.17.1>

МІЖКОНФЕСІЙНІ ОБ'ЄДНАННЯ ЯК ІНСТИТУЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

INTER-CONFESSIONAL COUNCILS AS INSTITUTIONS OF CIVIL SOCIETY

Бокоч В.М.,

*докторант кафедри міжнародної політики
Ужгородського національного університету*

Аналізуються засади функціонування та напрями діяльності міжконфесійних рад як інституцій громадянського суспільства. Показана спрямованість їх зусиль на досягнення міжконфесійного порозуміння, розвиток партнерських відносин із державою, вдосконалення законодавства України про свободу совісті та релігійні організації, реалізацію суспільно значимих проектів. Виявляються спільні та відмінні риси міжконфесійних об'єднань, вносяться пропозиції щодо покращення їхньої діяльності.

Ключові слова: релігія, церква, релігійні організації, міжконфесійні ради, громадянське суспільство.

Анализируются основы функционирования и направления деятельности межконфессиональных советов как институций гражданского общества. Показывается направленность их усилий на достижение межконфессионального взаимопонимания, развитие партнерских отношений с государством, совершенствование законодательства Украины о свободе совести и религиозных организациях, реализацию общественно значимых проектов. Выявляются общие и отличительные черты межконфессиональных объединений, вносятся предложения по улучшению их деятельности.

Ключевые слова: религия, церковь, религиозные организации, межконфессиональные советы, гражданское общество.

The principles of functioning and the directions of activity of inter-confessional councils as institutions of civil society are analyzed. The direction of their efforts to achieve inter-confessional optimization, development of partnership relations with the state, improvement of the legislation of Ukraine on freedom of conscience and religious organizations, and the implementation of important and socially significant projects are shown. The common and distinctive features of interfaith associations are revealed, proposals to improve their activities are made.

Key words: religion, church, religious organizations, interconfessional councils, civil society.

Постановка проблеми. Після здобуття незалежності України паралельно з процесом державотворення відбувалося становлення громадянського суспільства: формувалася багатопартійність, створювалися громадські організації, відроджувалося релігійно-церковне життя, збільшувалася кількість релігійних організацій. Невід'ємною складовою частиною громадянського суспільства стали міжконфесійні об'єднання. Їхня діяльність була і залишається значною підмогою в усуненні міжцерковних протиріч та досягненні міжконфесійного миру, розвитку державно-церковних та суспільно-релігійних відносин в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Діяльність міжконфесійних об'єднань, їх місце та роль в українському суспільстві уже виступали об'єктом досліджень вітчизняних вчених. Серед тих, хто зробив свій внесок у вивчення цієї проблеми, – О. Заєць, А. Колодний, Ю. Решетніков, П. Калашник, В. Бондаренко, С. Онишук, О. Саган та ін. Однак у наукових доробках переважають релігієзнавчі підходи, тоді як суспільно-політичні

її аспекти досліджуються рідше, хоча вони є не менш актуальними.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження суспільно-політичних аспектів діяльності міжконфесійних спільнот в Україні, їх місця і ролі в громадянському суспільстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з перших міжконфесійних інституцій в Україні була створена у грудні 1996 р. Всеукраїнська рада церков і релігійних організацій (далі – ВРЦІРО). Серед 19 релігійних об'єднань, що нині входять до складу Ради, – православні, греко-католики, римо-католики, протестанти, мусульмани, юдеї.

Метою створення Ради було об'єднання зусиль релігійних організацій різних конфесій у національно-духовному відродженні України, координація міжцерковного діалогу, участь у розробленні проектів законодавчих та інших нормативних актів із питань державно-церковних відносин, координація благодійної діяльності [1].

Одним із пріоритетних напрямів діяльності ВРЦіРО було і залишається удосконалення міжконфесійних відносин, розгортання і підтримка міжцерковного діалогу, спрямованого на встановлення та збереження міжконфесійного миру.

В центрі уваги Ради завжди знаходилися питання розбудови державно-церковних відносин. Засобами реалізації цієї мети служать контакти її членів із вищим керівництвом української держави – президентами України, головами Верховної Ради України, прем'єр-міністрами України, очільниками міністерств, інших органів виконавчої влади, політиками.

Рада бере участь у законотворчій діяльності, розробці та публічному обговоренні проектів законодавчих актів із питань свободи совісті і віросповідання та державно-церковних відносин.

ВРЦіРО не лишалася осторонь суспільно-політичних подій та процесів, що відбувалися в Україні. Зокрема, в період Майдану вона зайняла чітку проукраїнську позицію. Прийняті нею заяви і звернення спрямовувалися на захист мирних протестів, засудження насильства, припинення ворожнечі, встановлення миру і спокою в Україні. Її члени підтримали оновлену після Майдану українську владу, заявили про очікування від неї ефективного державного управління. Напередодні президентських виборів 2019 р. ВРЦіРО звернулася до громадян України із закликом взяти участь у виборах і обрати достойного Главу держави.

З настанням анексії Криму та окупації частини Донбасу Рада всіляко сприяла протидії російській агресії та сепаратизму, захисту незалежності та територіальної цілісності української держави, надавала допомогу військовослужбовцям-учасникам АТО, їхнім сім'ям, переселенцям із зони бойових дій, сприяла звільненню заручників, які утримувалися на окупованих територіях.

Завдяки багаторічним зусиллям та наполегливості Ради у Збройних силах України запроваджено інститут військового капеланства, на законодавчому рівні врегульовано питання про душпастирську опіку у місцях позбавлення волі.

ВРЦіРО з часу свого створення постійно опікувалася питаннями духовного здоров'я української нації, утвердження суспільної моралі, виховання дітей та молоді, захисту інституту сім'ї та сімейних цінностей. Впродовж тривалого часу вона вела боротьбу за збереження Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі, яка за президентства В. Януковича була ліквідована.

Рада домоглася зближення світської і духовної освіти, зокрема викладання у загальноосвітніх школах дисциплін духовно-морального спрямування, надання релігійним організаціям права на заснування навчальних закладів, зрівняння у соціальних правах студентів та викладачів духовних і світ-

ських навчальних закладів, визнання документів про вищу духовну освіту, наукові ступені та вчені звання, виданих духовними навчальними закладами.

ВРЦіРО здійснює свою діяльність не тільки в Україні, а й за її межами, розвиває міжнародні контакти, налагоджує і підтримує зв'язки з урядовими, громадськими, релігійними діячами та організаціями зарубіжних країн.

Діяльність Ради позитивно сприймається в українському суспільстві, високо оцінюється на державному рівні, в релігійному, громадському, науковому середовищі, серед різних категорій і груп населення.

Накопичений нею досвід ведення міжконфесійного діалогу та міжконфесійної співпраці ПАРЄ рекомендувала для впровадження державами-членами ЄС на національному і місцевому рівнях.

Проте у засадах створення та діяльності Ради, на нашу думку, є спірні моменти. Одним із них є положення щодо консенсусного прийняття рішень при вступі до неї нових членів. Справа в тім, що відносинам між деякими релігійними організаціями притаманна не лише толерантність, а й відкриті та приховані протистояння. До того ж деякі релігійні течії (православ'я, протестантизм, мусульманство, юдаїзм та ін.) мають в Україні по кілька керівних центрів, що конкурують між собою. В таких умовах у процесі прийняття до ВРЦіРО нових членів досягти консенсусу нелегко, оскільки навіть один її член здатен заблокувати входження до неї цілого релігійного об'єднання.

Членство у Раді надає переваги представникам релігійних організацій у можливостях прямого спілкування з владою, участі у заходах державного рівня, законотворчому процесі з релігійно-церковних питань, виробленні засад державної політики у релігійно-церковній сфері, позбавляючи при цьому таких можливостей релігійних об'єднань, які не входять до її складу.

Встановлений порядок вступу до Ради нових членів ставить у залежність одні релігійні організації від інших, що не узгоджується із низкою законодавчо закріплених принципів – релігійного плюралізму, рівності релігій, віросповідань та релігійних організацій перед законом, невторчання одних релігійних організацій у діяльність інших.

Ускладнений механізм прийому до ВРЦіРО нових членів став однією із причин створення в Україні низки інших міжконфесійних об'єднань.

З метою поширення християнської віри в Україні, захисту принципів християнських церков, сприяння їх зближенню, взаємодії та єдності у травні 2003 р. була створена Українська Міжцерковна Рада (УМР). До її складу ввійшло 21 релігійне об'єднання, переважно із числа новітніх харизматичних протестантських організацій.

Основними завданнями цієї Ради є сприяння процесам державотворення в Україні, розробка зако-

нодавчих ініціатив із питань вдосконалення державно-церковних відносин, соціального захисту та благодійництва; розвиток міжконфесійного діалогу; координація діяльності церков, релігійних об'єднань та місій; відродження та впровадження християнських цінностей; духовна та культурно-просвітницька діяльність; відстоювання інтересів християнських релігійних організацій [2].

УМР гостро реагувала на суспільно-політичні події, що відбувалися в Україні наприкінці 2013 – початку 2014 рр. Вона засуджувала сепаратизм, виступала за збереження територіальної цілісності України, миру та стабільності, закликала припинити розпалювання ворожнечі на мовному ґрунті, не допустити введення на її територію російських військ.

У зверненні Ради від 19 березня 2014 р. називалися справжні причини протестних акцій українського народу, а саме: тотальна корупція, узурпація влади, продажність судів, зростання влади з криміналітетом, інші форми беззаконня та соціальної несправедливості. У ньому розвінчувалися міфи російської пропаганди про розгул в Україні «банд бандерівців і фашистів», утиски за етнічними, мовними, політичними і релігійними ознаками, масові гоніння на росіян, євреїв та представників інших національних меншин [3].

У Резолюції Всеукраїнської конференції «Церква у час суспільних потрясінь» (м. Київ, 3 червня 2014 р.), організованої і проведеної УМР, визначалися її обов'язки та завдання, а саме: постійні молитви за припинення збройного протистояння, досягнення миру, єдності і стабільності в Україні; вияв християнської любові та милосердя до всіх поранених, постраждалих і переселенців незалежно від їх політичних поглядів, національної належності, соціального стану та релігійних переконань, надання їм допомоги; розвиток капеланського служіння; утвердження принципів християнської моралі у суспільстві; сприяння історико-культурному просвітництву серед населення України усіх регіонів; викриття тероризму, мародерства, націонал-шовінізму, маніпуляцій свідомістю та поширення завідомо неправдивих відомостей у засобах масової інформації; засудження будь-яких проявів бездушності, агресії, насильства і протиправних дій [4].

УМР у прийнятій Декларації оприлюднила свою позицію щодо місця та ролі Церкви в українській державі та суспільстві. Зокрема, у ній наголошувалося, що Церква завжди виступає за мир і стабільність, законність і правопорядок, рівність і справедливість, повагу до прав і свобод людини. Було заявлено також, що Церква не є «прислужницею влади» і «не має втручатися у державні справи та брати участі у політичній агітації». Натомість віруючі християни мають виконувати свій громадянський обов'язок, брати участь у виборах влади

всіх рівнів, виявляти повагу до людей із різними політичними поглядами та переконаннями [5].

УМР засудила спроби легалізації в Україні легких наркотиків та закликала до протидії їх поширенню в Україні, рішуче виступила проти пропаганди гомосексуалізму, засудила проведення у Києві гей-парадів, закликала до збереження сімейних, морально-етичних та духовно-культурних цінностей українського народу.

Крім цього, УМР на своїх засіданнях розглядала й інші проблеми державно-церковних та міжконфесійних відносин, приймала заяви і звернення з різних питань суспільно-політичного життя України.

У грудні 2003 р. була підписана Декларація про створення нової міжконфесійної інституції – Наради представників християнських церков України (Нарада). Її членами стали представники 9 християнських течій, серед яких православні, римо-католики, греко-католики, баптисти, п'ятидесятники, євангелісти, лютерани.

Своє основне покликання ця інституція вбачає у поширенні в Україні засад християнства та релігійної свободи, сприянні налагодженню та поглибленню міжконфесійного діалогу, зміцненні контактів між християнськими церквами, боротьбі із бездуховністю, аморальністю та іншими негативними суспільними явищами.

Поза увагою Наради не залишалися й суспільно-політичні питання. Зокрема, у зверненні до новообраних народних депутатів України вона нагадала про закріплену в Конституції України відповідальність Верховної Ради України не лише перед українським народом, а й перед Богом та побажала парламентарям мудрості, виваженості, плідної роботи на благо України. Поза її увагою не залишалися й проблеми, пов'язані з виборами Президента України.

Предметом обговорення на Нараді нерідко були питання вдосконалення законодавства про свободу совісті та релігійні організації. У зверненні до українських парламентарів була підтримана пропозиція щодо звільнення релігійних організацій від податку на землю, а також ставилось питання про обмеження реклами алкогольної та тютюнової продукції.

Глави християнських конфесій висловили свою стурбованість поширенням в Україні СНІДу та ВІЛ-інфекції, ініціювали розробку комплексної програми щодо їх профілактики серед населення. Нарада засудила аборти, підтримала ідею створення спеціального Всеукраїнського міжконфесійного комітету захисту життя людини.

Таким чином, своєю активною позицією, діями та ініціативами Нарада позитивно заявила про себе в українському суспільстві.

У квітні 2006 р. було створено Раду Євангельських Протестантських Церков України (РЕПЦУ).

Нині до її складу входить 12 об'єднань, які у своїй сукупності представляють близько 10 тисяч громад баптистів, адвентистів, п'ятидесятників, лютеран і охоплюють біля 75% протестантської спільноти України.

Метою створення Ради було об'єднання зусиль євангельських протестантських церков для захисту принципів свободи совісті і віросповідання, рівності всіх релігійних організацій у своїх правах, утвердженні в українському суспільстві християнських цінностей і моралі.

Фундатори цієї Ради вважали за необхідне започаткувати діалог між церквами, який сприяв би міжконфесійному порозумінню та злагоді у суспільстві, налагодженню стосунків та координації дій в утвердженні євангельських істин, виробленню спільної позиції на міжконфесійному, державному та міжнародному рівнях; встановленню партнерських відносин із державою, її органами та органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями у сфері духовного відродження України.

Демонструючи свою небайдужість до актуальних проблем суспільно-політичного життя в Україні, Рада в одній із своїх заяв оприлюднила вироблену нею позицію щодо ролі Церкви у суспільстві та її ставлення до політики. Йдеться, зокрема про неприпустимість втягування церков у політичну діяльність, використання релігійних організацій та віруючих для досягнення політичних цілей. Члени Ради закликали релігійних діячів зосередити свої зусилля на духовному та соціальному служінні, не допускати перетворення релігійних громад на осередки партійної чи політичної діяльності, не використовувати богослужіння та церковні кафедри для агітації [6].

У Зверненні з нагоди виборів до Верховної Ради України (жовтень 2014 р.) Рада закликала виборців проголосувати за тих, хто зможе утверджувати християнські цінності, захищати національні інтереси України, забезпечувати економічний поступ, приймати справедливі закони та протидіяти корупції, а також висловила застереження проти будь-яких спокус продати свій голос чи фальшувати результати виборів [7].

У зв'язку з обранням П. Порошенка Президентом України Рада надіслала вітання, в якому побажала йому Божої мудрості, наснаги та рішучості в захисті миру і єдності в українському суспільстві, відстоюванні національних інтересів України, подоланні корупції та побудові відповідальної системи влади.

Рада ухвалила Звернення до співвітчизників про боротьбу з корупцією (квітень 2015 р.), в якому корупція називається «внутрішнім ворогом», «смертоносною епідемією», яка є наслідком відсутності у нації «здорових духовних орієнтирів». Рада закликала християн України молитися за «оздоровлення влади і народу», зазначивши при

цьому, що «нинішнє і майбутнє покоління українців високо оцінять політичну волю та прозорі дії у реформуванні судів, дозвільної системи, місцевого самоврядування та інших важливих складових частин держави» [8].

У Резолюції з нагоди відзначення 500-річчя Реформації (2017 р.) євангельські протестантські церкви оприлюднили свою позицію щодо важливих проблем не лише релігійно-церковного, а й суспільно-політичного життя, заявивши, що «духовно відроджена особистість є запорукою сильної Церкви, а сильна Церква є запорукою здорової та успішної держави» [9].

Таким чином, РЄПЦУ багатоманітністю напрямів своєї діяльності переконливо демонструє свою активну суспільно-політичну позицію.

У 2007–2008 рр. сформувалася Всеукраїнська Рада Християнських Церков (ВРХЦ), основу якої становлять керівники та представники Духовних рад регіональних протестантських об'єднань. Рада пасторів християнських релігійних організацій координує як релігійну, так і позакультову діяльність своїх регіональних осередків, спрямовуючи її на утвердження християнського світогляду, зміцнення духовності та моральності українського суспільства.

У квітні 2009 р. при Державному комітеті України у справах національностей і релігій було створено Раду представників Духовних управлінь і центрів мусульман України, яка пізніше змінила свою назву на «Всеукраїнську Раду Духовних управлінь і центрів мусульман – Раду муфтіїв України». У зв'язку з черговою реорганізацією у 2011 р. Державного органу у справах релігій ця Рада здійснює свою діяльність як самостійне міжконфесійне об'єднання.

Основним завданням Ради є представництво інтересів віруючих-мусульман, сприяння забезпеченню їхнього права на свободу совісті і віросповідання, вироблення пропозицій владним структурам із питань релігійно-церковного життя в Україні.

Діяльність ради спрямовується на досягнення порозуміння та взаємної поваги між мусульманськими організаціями, обстоювання інтересів українських мусульман всередині країни та за її межами; формування мусульманської спільноти в Україні, розвиток співпраці між різними духовними управліннями і центрами, забезпечення координації їх діяльності та взаємодії з органами державної влади України, зміцнення взаємоповаги між представниками інших конфесій в Україні.

У січні 2017 р. в Україні з'явилася Всеукраїнська рада релігійних об'єднань (ВРРО). Її фундаторами виступили шість релігійних спільнот, які раніше з різних причин не входили до складу інших міжконфесійних об'єднань, а саме: Духовне управління мусульман України «Умма», Апостольська православна церква в Україні, Національні

Духовні Збори Бахаї України, Об'єднання синів і дочок України РУНВіри, Релігійне Об'єднання Громад Прогресивного Іудаїзму України, Центр громад свідомості Крішні. Серед засновників ради – Українська асоціація релігієзнавців, яка значно посилює позиції цієї інституції.

Мета створення цієї Ради є близькою до цілей інших міжконфесійних інституцій. Члени ВРРО вважають, що це міжконфесійне об'єднання має бути майданчиком для широкого залучення всіх релігійних спільнот до міжконфесійного діалогу та участі у суспільному і громадському житті. Заслугове на увагу ініціатива цієї Ради щодо запровадження в Україні Дня свободи совісті та віросповідань.

Як бачимо, за роки незалежності України в ній з'явилася ціла мережа міжконфесійних об'єднань, у цілях, завданнях, засадах діяльності яких є чимало як спільних, так і відмінних рис.

У зв'язку з появою та функціонуванням в Україні низки міжконфесійних спільнот лідери деяких із них починають усвідомлювати необхідність їх зближення, об'єднання зусиль задля досягнення поставлених цілей. Свідченням тому може бути зустріч у липні 2014 р. представників трьох міжконфесійних рад – ВРХЦ, УМР, РЄПЦУ, на якій обговорювалися актуальні питання щодо місця і ролі релігії та церкви у формуванні суспільних відносин, зміцненні духовних засад українського суспільства. Крім того, у вересні 2018 р. відбулася зустріч лідерів протестантських церков України із секретарем РНБО України О. Турчиновим, на якій було заявлено про початок об'єднання релігійних та громадських організацій у громадський рух, основним завдання якого була

б боротьба із сучасними викликами, що стоять перед українською державою та суспільством.

На нашу думку, з метою усунення розпорощення зусиль міжконфесійних структур, уникнення дублювань в їхній діяльності доцільним було б їх об'єднання в одну потужну організацію і створення міжконфесійної ради при Президентові України, яка представляла б інтереси всієї релігійної спільноти, а не лише її частин. Реалізація цієї ідеї могла б значно посилити міжконфесійний рух в Україні, а також зміцнити відносин між владою та релігійними організаціями.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, в Україні за роки незалежності утворилося конфесійно багатоманітне релігійне середовище, яке складається не лише з окремих релігійних організацій, а й з міжконфесійних об'єднань, які, посідаючи почесне місце серед інституцій громадянського суспільства, роблять вагомий внесок у розбудову державно-церковних, суспільно-релігійних та міжконфесійних відносин.

Завдяки спільним зусиллям міжконфесійних об'єднань їм вдалося налагодити партнерські відносини з державою, досягти поліпшення релігійної ситуації в Україні, подолати міжцерковний конфлікт, знизити рівень міжконфесійного протистояння, домогтися встановлення та збереження міжконфесійного миру, який є запорукою злагоди в українському суспільстві.

В контексті проведеного дослідження актуальною залишається проблема подальшого осмислення сучасного стану та перспектив міжконфесійного руху в громадянському суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Положення про Всеукраїнську Раду Церков і релігійних організацій. *Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій. Офіційне інтернет-представництво*. 13 березня 2014 р. URL: <http://www.vrciro.org.ua/ua/documents/13-polozhennya-pro-radu> (дата звернення: 27.12.2018).
2. Про УМР / Українська Міжцерковна Рада. URL: <https://umrada.org/aboutus/> (дата звернення: 03.01.2019).
3. Открытое обращение Украинского Межцерковного Совета к братьям по вере в Российской Федерации, странах СНГ и русской диаспоре / Українська Міжцерковна Рада. 19.03.2014. URL: <http://umrada.org/19-03-2014-otkrytoe-obrashhenie-ukrainskogo-mezh/> (дата звернення: 05.02.2019).
4. Резолюція Всеукраїнської конференції Української Міжцерковної Ради «Церква у час суспільних потрясінь» / Українська Міжцерковна Рада. URL: <http://umrada.org/03-06-2014-rezolyutsiya-vseukrayinskoji-konferen/> (дата звернення: 07.02.2019).
5. Декларація Української Міжцерковної Ради / Українська Міжцерковна Рада. URL: <http://umrada.org/deklaratsiya-umr/> (дата звернення: 10.03.2019).
6. Заява Ради Євангельських Протестантських Церков України відносно неприпустимості втягування Церков у політичну діяльність / Рада Євангельських Протестантських Церков України. 21.04.2010. URL: <http://repcu.org/2010/04/21/zayava-radi-evangeljskix-protestant/#more-325> (дата звернення: 27.12.2018 р.).
7. Звернення Ради Євангельських Протестантських Церков України з нагоди виборів до Верховної Ради України / Рада Євангельських Протестантських Церков України. 21.10.2014. URL: <http://repcu.org/category/zverneniya/> (дата звернення: 07.12.2018).
8. Звернення членів Ради Євангельських Протестантських Церков України про боротьбу з корупцією / Рада Євангельських Протестантських Церков України. 03.04.2015. URL: <http://repcu.org/category/zverneniya/> (дата звернення: 27.12.2018).
9. Резолюція Протестантських Євангельських Церков з нагоди святкування 500-річчя Реформації / Рада Євангельських Протестантських Церков України. 31.03.2018. URL: <http://repcu.org/2018/03/31/rezolyutsiya-protestantskix-evangeljsk/#more-657> (дата звернення: 05.04.2018).